

Bilim Tanrı'yı Öldürdü Mü?

Alister McGrath

Özet

Bu makale Richard Dawkins'le özdeşleşmiş olan, doğa bilimlerinin saldırgan ateist yorumunu masaya yatıracak, bu yorumun entelektüel olarak akla yatkınlığı ve kanıt düzeyindeki temelleri hakkında ciddi sorular yöneltecektir. Eskiden bilimi popülerleştiren bu kişinin şu an bütün olabildiği bilimi dinle savaşmakta en kaba şekilde kullanan ve birçok bilim adamının dindar kişiler olduğu gerçeğini reddeden bir din karşıtı propagandacıdan biraz fazlası mıdır? Dawkins'in ateizmi, onun bilimine entelektüel bir tutkalla sıkıca yapılandırılmıştır; bilimsel metodu savunan bir kişiden beklenen güçlü kanıtsal destekten mahrumdur.

Eskiden bir ateisttim. 1960'larda, Kuzey İrlanda Belfast'ta büyürken Tanrı'nın çocuksu bir yanılsama olduğu ve bu yanılsamanın yaşlılara, entelektüel açıdan zayıf olanlara ve dinci şarlatanlara uygun olduğu görüşüne sağlam bir şekilde inanmıştım. Şu an utanç verici bulduğum bu görüşün hayli kibirli olduğunu kabul ediyorum. Bu hayli kibirli görüş, az veya çok o dönemin aklıyla ilişkiliydi. Din popülaritesini yitiriyordu ve tanrısız bir şanlı şafak ufuktaydı. Ya da bize öyle görünüyordu.

Beni bu sonuca iten muhakemenin bir bölümü doğa bilimlerine dayanıyordu. Oxford Üniversitesi'nde detaylı bir şekilde kimya okumak için lisede matematik ve bilimde uzmanlaşmıştım. Muazzam tabiat âlemine dair derin bir bakış imkânı vermesi, her ne kadar bilim üzerine çalışmamın temel motivasyonunu oluştursa da, aynı zamanda bilimi dine karşı getirdiğim eleştiriler için hayli elverişli bir müttefik olarak görüyordum. Ateizm ve doğa bilimleri sıkı bir entelektüel bağ ile birbirine bağlanmış gibiydi. Ekim 1971'de Oxford'a girene dek her şey bu şekilde kalacaktı.

Kimya ve hemen ardından moleküler biyofizik entelektüel açıdan keyif vericiydi. Bazen, doğanın karmaşıklıkları çözüldükçe, kendimi göz kamaştırıcı bir hevesle şaşkına dönmüş bir halde buluyordum. Ne var ki bir yandan doğa bilimlerinden hiçbir şeyle kıyaslanmaz bir keyif alırken bir yandan da kendimi ateizm fikrimi yeniden değerlendiriyor bulmuştum. İnsanın kendi temel fikirlerini eleştiriye tabi tutması kolay değildir; benim böyle bir şeye girişmemdeki neden, her şeyin bir zamanlar düşündüğüm kadar basit olmadığını fark ediyor olmamdı. Birkaç etken birleşerek inanç krizi diyebileceğim bir duruma yol açtı.

Şunu fark ediyordum ki ateizm, yeterli bir kanıtla desteklenmiyordu. Bir zamanlar net, kesin, ikna edici olarak görülen iddialar git gide döngüsel, belirsiz, kuşkulu bir hâl almaya başladı. Hristiyanlarla inançları hakkında konuşma olanağına sahip olmam bana Hristiyanlığı çok az anlamış olduğumu gösterdi – ki daha önce onunla ilgili görüşlerim onun Bertrand Russell ve Karl Marx gibi önde gelen eleştirmenlerinin her zaman çok da doğru olmayan betimlemelerine dayanıyordu. Ancak belki de en önemlisi doğa bilimleri ile ateizm arasındaki otomatik ve değişmez bağın varlığına olan inancımın naif ve cahilce olduğunu fark etmemdi. Hristiyanlık dinine dönüşümden sonra yapmam

Yazar Hakkında

Alister McGrath, Oxford Üniversitesi'nde Tarihsel Teoloji Profesörü ve Oxford Üniversitesi Harris Manchester College'da kıdemli araştırmacıdır. Prof. McGrath sistematik teoloji çalışmadan önce, Oxford'da kimya çalışmış ve moleküler biyofizik alanında araştırmalar yapmıştır. McGrath, bilim ve din alanında, en çok satanlar listesine girmiş *Dawkins' God: Genes, Memes and the Meaning of Life* (Blackwell, 2004) [Dawkins'in Tanrısı: Genler, Memler ve Hayatın Anlamı] ve *The Dawkins Delusion? Atheist fundamentalism and the denial of the divine* (SPCK, 2007) [Dawkins Yanılgısı? Ateist Fundamentalizm ve Kutsalın İnkârı] gibi kitapları da içeren birçok kitap yazmıştır.

gereken ilk şey bu bağı sistematik şekilde bozmak, çözmektir. Onun yerine doğa bilimlerine Hristiyan bir perspektiften bakacaktım. Ayrıca diğerlerinin neden bu perspektifi paylaşmadığını anlamaya çalışacaktım.

1977'de Oxford'da moleküler biyofizik üzerine araştırma yaparken Richard Dawkins'in bir yıl önce yayımlanmış olan ilk kitabı *The Selfish Gene*'i [Bencil Gen] okudum. İçinden fikirler taşan büyüleyici bir kitaptı. Zor kavramları kelimelere dökme konusunda muhteşem bir yeteneğe sahipti. Kitabı yalayıp yuttum ve Dawkins'ten yeni bir şeyler okumanın özlemini çektim. Ancak onun şaşırtıcı derecede yüzeysel olan ve kendi kitabında ortaya koyduğu bilimsel iddialara dayanmayan ateizmi nedeniyle şaşkına döndüm. Dawkins'in ateizmi, topladığı bilimsel kanıtların bir gereği olmaktan ziyade, [Dawkins'in] biyolojik kuramına entelektüel bir tutkalla ayrılmaz şekilde yapılandırılmış görünüyordu.

Dawkins kendisini kati bir şekilde Britanya'daki ateist çevrelerin önde gelen sesi kılmıştır. 1960'ların sonlarında Oxford'un parlak bir zoologu iken git gide dinî inancın ve özellikle Hristiyanlığın sözünü esirgemez eleştirmenine dönüşmüştür. Yazılarının niteliği onu değerli bir karşıt kılarken, yazılarındaki gürültücü ve saldırgan üslup onu Hristiyanlığı savunan kişiler için zaruri bir rakip kılmıştır.

Ben bu makalede Dawkins'in din ve bilimle ilgili sorulara ilişkin yaklaşımı üzerine bazı temel endişelerimi seslendireceğim. Bilhassa Dawkins'in yazılarında sıkça rastlanan ateizm ile doğa bilimleri arasındaki entelektüel bağa

karşı gelmek niyetindeyim. Dawkins'in bilimini eleştirme niyetinde değilim, kaldı ki bu sorumluluk bütün bilim topluluğuna aittir. Ben daha çok Dawkins'in bazen var olduğunu farz ettiği, bazen de savunduğu bilimsel metot ile ateizm arasındaki bağı inceleyeceğim.

Bu makalede, onun Hıristiyanlığa getirdiği ateist eleştirilerin en temel noktalarını özetleyeceğim ve onlara kısaca cevap vereceğim. Bu kısıllıktan rahatsız olan ve bu konuda daha detaylı bir tartışmayı takip etmek isteyen okurlar, *Dawkins' God (Dawkins'in Tanrısı)* isimli kitabımda Dawkins'in görüşleri hakkındaki yorumlarımı açıkladığımı ve onun ateist dünya görüşüne detaylı bir eleştiri getirdiğimi bilmek isteyebilirler.¹

1. Bilim, Tanrı'yı Saf Dışı Bırakmıştır:

Dawkins'e göre bilim ve bilhassa da Darwinci evrim teorisi Tanrı'ya inancı imkânsız kılmıştır. Dawkins'e göre Darwin'den önce dünyanın Tanrı tarafından tasarlandığı düşünülebilirdi, ancak Darwin'den sonra sadece bir "tasarım illüzyonu"ndan söz edilebilir. Darwinci bir dünyanın bir amacı yoktur, aksini düşünürsek kendimizi kandırılmış oluruz. Evren "iyi" olarak nitelendirilemese de en azından "kötü" olarak da nitelendirilemez. Dawkins'in dediği gibi "Gözlediğimiz evren, temelinde, tasarım olmayan, amaç olmayan, kötü ve iyi olmayan, kör merhametsiz bir umursamazlık dışında hiçbir şey olmayan bir evrenden ne bekliyorsak tam olarak tüm bu özelliklere sahiptir"²

Böylece Dawkins, Darwinizmi bir biyolojik teoriden ziyade bir dünya görüşü olarak görmekte, argümanlarını saf biyolojik sınırların çok ötesine taşımakta tereddüt etmemektedir. Özeldir Darwin –genelde tüm bilim- bizi ateizme itmektir. İşte bu noktada işler Dawkins için biraz hileli hale gelmektedir. Yaşayan organizmaların şimdiki ve tarihsel durumu hakkında bilinenlerden yola çıkarak tamamiyle doğal bir *tasvirin* yapılabileceğini Dawkins göstermiştir. Ancak bu durum *neden* Tanrı'nın var olmadığı sonucunu beraberinde getirmektedir?

Şurası bilinmektedir ki, bilimsel metot Tanrı hipotezi hakkında olumlu veya olumsuz hüküm verme konusunda yetersizdir. Onun (bilimsel metodun) Tanrı'nın varlığını ispatladığına veya çürüttüğüne inananlar bu metodu meşru sınırlarının dışına itiyorlar, dahası onu kötüye kullanma ve değersizleştirme riskine giriyorlar. Human Genom Projesi'nin direktörlerinden Francis S. Collins gibi seçkin biyologlar doğa bilimlerinin inanç için pozitif bir ihtimal oluşturduğunu iddia ederken, Stephen Jay Gould gibi bazı seçkin evrimci biyologlar onların teistik inançlar için negatif bir izlenim uyandırdığını iddia ederler. Ancak doğa bilimleri iki yönde de bir şey ispatlamaz. Eğer Tanrı sorusu çözülecekse başka alanlarda çözülmelidir.

Bu yeni bir iddia değildir. Bilimsel metodun dinî sınırları Darwin zamanında tanınmıştı. "Darwin'in Buldogu" T. H. Huxley'nin yazılarında bu açıkça ortaya konulmuştur. Ancak bu konuda son zamanlarda önemli tartışmalar yapılmaktadır. Bir örneği inceleyelim.

Amerika'nın önde gelen evrimci biyologlarından olan Stephen Jay Gould 1992 yılında *Scientific American*'a yazdığı bir makalesinde bilimin, meşru metotları ile Tanrı'nın varlığı sorusu hakkında bir karara varamayacağı konusunda ısrarcıdır³: "Biz ne onu kabul ediyoruz ne de reddediyoruz;

bilim adamları olarak onun hakkında yorum yapamayız." Özetle Gould için Darwinizm Tanrı'nın varlığı ve doğası ile ilgili değildir. Gould'un gözlemlerine göre evrimci biyologlar teist de olabilmektedirler, ateist de. Bu noktada o, bir hümanist agnostik olan G. G. Simpson ile Rus Ortodoks olan Theodosius Dobzhansky'yi örnek verir. Bu onu şöyle bir çıkarım yapmaya götürür: "ya meslektaşlarımızın yarısı son derece ahmaktır ya da Darwinizm bilimi geleneksel dini inançlarla ve ateizmle eşit derecede uyumludur."

Dawkins, Darwinizmi ateizme giden entelektüel bir yol olarak sunar. Gerçekte Dawkins'in planladığı entelektüel yol agnostisizm çıkmazında sıkışmış gibidir. Darwinizm ile ateizm arasında Dawkins'in kanıt yerine retorikle kapamaya çalıştığı büyük bir mantıksal uçurum bulunmaktadır. Eğer kesin sonuçlara ulaşılabilecekse bu diğer alanlarda sağlanmalıdır. Bize ısrarla aksini söyleyenler ise bir açıklama yapmakla yükümlüdürler.

2. İnanç, Kanıtla İlgilenmekten Kaçınır

Dawkins'e göre Hristiyanlık inanca dayanan iddialarda bulunur ki bu durum kesin, kanıtı dayanan doğrudan bir geri çekilme anlamına gelir. Dawkins'in neredeyse bıkkınlık uyandıracak kadar sıklıkla tekrar ettiği temel görüşlerinden birisi dini inancın "kanıttan yoksun -hatta kanıtı karşın- kör bir güven" olduğudur.⁴ İnanç, Dawkins'e göre "bir tür zihinsel hastalık", "dünyanın en büyük kötülüklerinden birisidir, çiçek hastalığı gibidir ama kökünü kurutması daha güçtür." Ama gerçekten de işler Dawkins'in anlattığı kadar basit midir? Ben ateistken öyle olduğunu düşünürdüm ve Dawkins'in argümanlarını ikna edici bulurdum.⁵ Ama artık bulmuyorum.

Öncelikle işe inancın tanımı ile başlayalım, bu tanım nereden gelmiştir soralım. İnanç "kanıttan yoksun -hatta kanıtı karşın- kör bir güven"dir. Ama neden bu ahmakça tanım kabul edelim ki? Dindar insanların inancı bu şekilde tanımladığına dair kanıtımız nedir? Dawkins bu noktada gönülsüzdür ve bu mantıksız tanımını hiçbir dindar yazarı örnek vererek desteklemez; böylece bu tanım ile kasıtlı bir şekilde, dini inancın entelektüel bir şarlatanlık olarak görülmesi sağlanır. Ben bu inanç fikrini kabul etmiyorum, bu tanımı ciddiye alan bir dindar entelektüele de henüz rastlamadım. Hristiyan mezheplerin dinî konulardaki herhangi resmi bir beyanını da bu fikri desteklemez. Bu tanım, Dawkins'in kendi kafasındaki plan uyarınca yarattığı ve eleştirmek istediği herkesin inancını tasvir ediyormuş gibi sunduğu bir tanımdır.

Gerçekten endişe verici olan ise hiçbir önemli Hristiyan yazarın böyle bir tanımını benimsememiş olmasına karşın, Dawkins'in inancın "kör bir güven" olduğuna inanmasıdır. Bu, Dawkins'in dine ve dindar insanlara karşı hemen hemen tüm tutumunu belirleyen temel bir inançtır. Ancak temel inançlara çoğunlukla meydan okunmalıdır. Çünkü, Dawkins'in William Paley'in tasarım fikri için söylediği gibi, yukarıda bahsi geçen [Dawkins'in sahip olduğu bu] inanç "olağan üstü bir şekilde ve tamamiyle yanlıştır."

Dini inanç Dawkins'e göre "kanıttan yoksun -hatta kanıtı karşın- kör bir güven"dir. Dawkins böyle düşünse de Hristiyanlar böyle düşünmemektedir. W. H. Griffiths-Thomas'ın (1861-1924) inanç tanımı uzun bir Hristiyan geleneğinin tipik bir örneğidir.⁶

¹ McGrath, A.E. *Dawkins' God: Genes, Memes and the Meaning of Life*, Oxford: Blackwell (2004).

² Dawkins, R. *River out of Eden: A Darwinian View of Life*, London: Phoenix (1995), s. 133.

³ Gould, S.J. 'Impeaching a Self-Appointed Judge', *Scientific American* (1992) 267(1), 118-21.

⁴ Dawkins, R. *The Selfish Gene*, 2nd edn., Oxford: Oxford University Press (1989), s. 198.

⁵ Bu konudaki düşüncelerim için, bakınız McGrath, A. *The Twilight of Atheism*, London: Rider (2004)

⁶ Griffiths-Thomas, W. H. *The Principles of Theology*, London: Longmans, Green & Co (1930), s. xviii

“[İnanç] insanın tüm tabiatını etkiler. O yeterli kanıtı dayanan aklın ikna olması ile başlar; bu iknaya dayanan kalbe ve duygulara güvenle devam eder; ikna ve güvenin pratiğe taşınması sayesinde iradenin onayı ile taçlanır.”

Bu, Hıristiyanlığın inanç anlayışının temel öğelerini birleştiren, iyi ve güvenilir bir tanımlamadır. Okurlar bahsi geçen inancın “yeterli kanıtı dayanan aklın ikna olması ile başladığı”nı fark edeceklerdir. Okurları, Hıristiyan yazarların çağlar boyunca yaptıkları, bu noktayı destekleyen paragraflardan alıntılarla bıktırmak istemem. Her halükarda inanç hakkındaki taraflı ve saçma tanımının Hıristiyanlıkta olduğu iddiasını kanıt içeren argümanlarla ispatlama yükümlülüğü Dawkins’e aittir.

Dawkins önce bir hayali düşman yaratmış, sonra da onu bir yumrukla yere indirmiştir. Bu çok zor olan veya emek gerektiren bir entelektüel marifet değildir. Onun bize söylediğine göre, inanç çocuksudur, kolay etkilenen gençlerin zihinlerine tıklamak için de uygundur; ancak yetişkinler için fena şekilde gayri ahlaki, entelektüel açıdan gülünçtür. Artık yetişkiniz ve yolumuza bakmamız gerekir. Bilimsel olarak ispatlanamayan şeylere neden inanalım? Dawkins iddialarına şu şekilde devam eder: Tanrı’ya duyulan inanç, Noel Baba’ya veya diğ. perisine inanmak gibidir. Büyüyünce bu inanç terk edilir.

Dawkins’in bu argümanı, yetişkinlerin tartışmasında kazara ortaya çıkmış bir ilkökul argümanıdır. İkna edici olmadığı gibi amatörcedir de. İnsanların Tanrı’ya Noel Baba ve diğ. perisi ile aynı kategoride gördüğüyle ilgili hiçbir ciddi ampirik kanıt yoktur. Altı yaşlarımdayken Noel Baba’ya ve diğ. perisine inanmayı bıraktım. Ateist olduktan yıllar sonra, 18 yaşımıdayken Tanrı’ya keşfettim ve bunu çocuksu bir geri dönüş olarak değerlendirmedim. Son kitabım *The Twilight of Atheism* [Ateizmin Düşüşü] için araştırma yaparken şunu fark ettim ki, birçok insan Tanrı’ya hayatlarının sonraki bölümünde, olgunlaştıklarında inanmaya başlıyor. Şu ana dek hayatlarının sonraki dönemlerinde Noel Baba’ya veya diğ. perisine inanmaya başlayan bir kişiye rastlamadım.

Dawkins’in yüzeysel argümanının inandırıcı olması için Tanrı ile Noel Baba arasında gerçek bir analoginin yapılabilmesi gerekirdi. Onun argümanı böyle bir analogiden açıkça yoksundur. Herkesin malumu olduğu üzere insanlar Tanrı’ya inancı, çocuksu inançlarla aynı kategoride değerlendirmezler. Dawkins her iki inancın gerçekte var olmayan şeylere yönelik olduğunu iddia eder. Ancak bu, onun argümanının ön varsayımı ile sonucu arasındaki temel bir kafa karışıklığına işaret eder.

Dawkins’in diğ. perisine duyulan inanca benzeterek kolayca reddettiği dinî inancın, Dawkins’in üniversitesindeki kadim entelektüel mirasın temelini oluşturması ve yine Dawkins’in kendi bilimsel disiplininin temelini oluşturması – ki Hıristiyan doğa filozoflarının biyoloji biliminin ortaya çıkışındaki rolleri belgelenmiştir- ziyadesiyle ironiktir.

Dawkins’in ateizmi ile ilgili bir başka vurucu nokta onun ateizmin kesinliğine duyduğu güvendir. Bu garip güven bilim felsefesine aşına olanlara yersiz hatta uygunsuz gelecektir. 1965’te kuantum elektro dinamiği üzerine çalışmalarıyla Nobel Fizik Ödülü kazanan Richard Feynman’ın (1918-88) işaret ettiği gibi bilimsel bilgi değişen kesinlik derecelerinde önermeler içerir; bazıları hayli şüphelidirler, bazıları neredeyse kesindir, ama hiçbirisi mutlak bir şekilde kesin değildir.

3. Tanrı, Zihnin Bir Virüsüdür

Tanrı fikri, sağlıklı zihinlere zarar veren, habis, bulaşıcı bir enfeksiyondur. Dawkins’in kilit önemdeki iddiası, Tanrı inancının rasyonel ve kanıtsal temellerin üzerine bina edilmediği; bilgisayar ağlarında kaosa neden olan virüsler gibi bulaşıcı, istilacı bir virüsün neticesinde ortaya çıkmış olduğudur.⁷ Tanrı’ya inanç normalde temiz olacak zihinleri kirleten habis bir hastalıktır. Argüman açısından ve deneysel açıdan şaşılacak kadar zayıf bir zemine sahip olmasına rağmen bu kabul, güçlü bir imgeye sahip olmuştur.

Dawkins’in endişe verici bir kolaylıkla göz ardı ettiği tek husus, fikirlerin virüsler gibi olduğu veya virüsler gibi yayıldığı konusunda ortada hiçbir gözlemsel kanıtın var olmadığı değildir. Virüslerin bazı türlerine “iyi” diğerlerine “kötü” demek de anlamsızdır. Ev sahibi parazit ilişkisine gelince bu Darwinci evrimin pratikte işlemeden ibarettir. Ne iyidir ne de kötüdür. Her şey olması gerektiği gibi olmaktadır. Eğer fikirler virüslere benzetilecekse onları basitçe “iyi” veya “kötü” olarak tanımlayamayız. Böyle bir benzetme bizi, fikirlerin türemesindeki ve difüzyondaki başarılarına –başka bir deyişle yayılma başarılarına ve hayatta kalma oranlarına- göre değerlendirilmeleri sonucuna ulaştırır.

Ve eğer tüm fikirler virüs ise, bu durumda ateizm ile Tanrı’ya inanç arasında bilimsel zeminde bir ayrıma gitmek imkânsızdır. Onların transferini sağladığı düşünülen mekanizma, onların entelektüel veya ahlaki değerlerinin değerlendirilmesine izin vermez. Kanıtlar ne teizmi ne de ateizmi gerektirmektedir, ancak her ikisi de onunla uyumlu hale getirilebilir. Bu fikirlerin değerleri, gerektiğinde bilimsel metodun sınırlarını aşarak, başka alanlarda belirlenecektir.

Peki, bu varsayımsal “zihnin virüsleri”ni destekleyen deneysel kanıt nedir? Gerçek dünyada virüsler sadece belirtileri ile bilinmezler; tespit edilirler, sıkı bir ampirik araştırmaya tabi tutulurlar ve genetik yapıları detaylıca tanımlanır. Öte yandan “zihnin virüsleri” varsayımsaldır; doğrudan gözleme dayanmaz, kuşkuyla bir analogik argüman ile ileri sürülmüştür; Dawkins’in onun için öngördüğü davranış göz önüne alındığıdaysa tamamen temelsizdir. Bu virüsleri gözlemleyebilir miyiz? Onların yapıları nedir? “Genetik kodları” nasıldır? İnsan bedeninin neresinde bulunurlar? Ve her şeyden önemlisi, Dawkins’in yayılmaya olan ilgisini göz önüne alırsak, nasıl bulaşırlar?

Şu üç ana başlık altında problemleri sıralayabiliriz:

i. Gerçek virüsler görülebilir –örneğin dondurumlu-elektron mikroskopi yöntemi kullanılarak. Dawkins’in kültürel ve dinî virüsleri ise sadece hipotezdirler. Varlıklarına yönelik bir gözlemsel kanıt yoktur.

ii. Fikirlerin virüs olduğuna yönelik deneysel bir kanıt yoktur. Fikirler belli durumlarda, virüsler *gibiymişçesine* “davranabilirler”. Ancak analogi ile kimlik arasında devasa bir uçurum vardır ve bilim tarihinin acı bir şekilde gösterdiği gibi, bilimdeki hataların çoğu, yanlışlıkla kimlik olarak algılanan analogilerin sonucudur.

iii. “Bir virüs olarak Tanrı” sloganı ateizm için işe yarar görünmekle birlikte deneysel kanıtların dışında bir dünya görüşüdür. Dawkins tabii ki bunu kabul etmez, ona göre ateizm bilimsel metodun kaçınılmaz ve uygun bir sonucudur. Ancak bu iddiası gerçeği yansıtmaz. Doğa bilimleri ateistik olarak da teistik olarak da yorumlanabilir ancak *iki yorumu da gerektirmez*.

4. Din kötü bir şeydir

Son olarak Dawkins’in yazılarını dolduran bir temel görüşe, dinin kötü bir şey olduğu ve diğer kötülöklere yol açtığı

⁷ Dawkins, R. *A Devil’s Chaplain*, London: Weidenfeld & Nicolson (2003), s. 121.

görüşüne döneceğim. Şurası açıktır ki bu hem entelektüel hem de ahlaki bir yargıdır. Dawkins'in dinin kötü olduğunu düşünmesinin altında şu fikir yatar: Din, insanı, düşünme yükümlülüğünden kurtaran inanca dayanır. Bu fikrin hayli şüphe götürür, kanıtlar eşliğinde sürdürülmesi güç bir görüş olduğunu daha önce gösterdik.

İddianın ahlaki yönü ise daha da önemlidir. Herkes bazı dindar insanların hayli rahatsızlık verici eylemler sergilediğini kabul edecektir. Ancak buradaki "bazı" kelimesinin Dawkins'in argümanına dahil olması argümanın etkisini azaltacaktır. Çünkü bu kelime beraberinde birçok eleştirel soruyu getirecektir. Ne kadar çok sayıda insan? Hangi şartlarda? Ne sıklıkla? Dahası bu kelime karşılaştırmalı bir soruyu da beraberinde getirecektir: Din karşıtı insanların kaçınılmaz tür rahatsızlık verici eylemleri sergilemektedir? Bir kez bu soruyu sormaya başlayınca entelektüel rakibimize ucuz ve basit saldırıda bulunmaktan uzaklaşacak ve insan doğasının karanlık ve sıkıntı verici yönleriyle yüzleşeceğiz.

Her ne kadar bir zamanlar Sigmund Freud'u takip ederek, dinin bir çeşit patoloji olduğunu iddia etmek moda idiyse de, günümüzde bu görüş, birçok din formunun insanlar için iyi olduğuna yönelik artan ampirik kanıt karşısında gerilemektedir. Elbette bazı din formları patolojik ve yıkıcı olabilir. Ancak diğerleri faydalı gözükmemektedir. Tabii ki, bu tür bir kanıt bizi Tanrı'nın var olduğunu sonucuna götürmez. Ancak bu tür bir kanıt Dawkins'in ateistik savaşının merkezi bir ögesinin –yani dinin insanlar için kötü olduğu iddiasının - altını oyacaktır.

2001 yılında yapılan ve kanıta dayalı 100 çalışma içeren bir ankette din ile refah⁸ arasındaki ilişki sistematik şekilde incelenmiştir. Bu araştırmaya⁹ göre 100 çalışmadan:

- 79'unda dine iştirakle refah arasında pozitif bir korelasyon gözlemlenmiştir;
- 13'ü dinle refah arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir.
- 7'si dinle refah arasında karışık ve karmaşık ilişkiler tespit etmiştir.
- 1'i din ile refah arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir.

Dawkins'in tüm dünya görüşü tam olarak dinle refah arasındaki bu negatif ilişkiye dayanır; oysa sonuçların %1'i onun teorisini net bir şekilde desteklerken, %79'u onu net bir şekilde reddeder.

⁸ÇN: Metnin orijinalinde kullanılan "well-being" kelimesinin tam bir Türkçe karşılığı bulunmamaktadır. Bununla beraber bu kelime sağlık, ekonomik refah ve mutluluğu içinde barındıran bir duruma karşılık gelir.

⁹Koenig, H.G., ve Cohen, H.J. *The Link between Religion and Health: Psychoneuroimmunology and the Faith Factor*, Oxford: Oxford University Press (2001), s. 101. Bu önemli konuyla ilgili başka çalışmalar için bakınız Miller, W. R., ve Thoreson, C.E. 'Spirituality, Religion and Health: An Emerging Research Field', *American Psychologist* (2003) 58, 24-35; Galanter, M. *Spirituality and the Healthy Mind: Science, Therapy, and the Need for Personal Meaning*, Oxford: Oxford University Press (2005).

Bu sonuçlar en azından bir konuyu çok net açıklar; bu tartışmaya kişisel önyargılarımızla değil, bilimsel kanıtlar ışığında yaklaşmalıyız. Bu kanıtlardan yola çıkarak, inancın insanlar için iyi olduğunun kesin olarak kanıtlandığını iddia etmenin hayalini kurmuyorum. Yine bu sonuçların Tanrı'nın varlığını ispatladığını da iddia etmeyeceğim. Ancak şunu vurgulamak isterim ki düşünce dünyasını -bu yönde bir kanıt bulunmamasına rağmen- inancın insanlar için zararlı olduğu fikriyle şekillendiren Dawkins utarılacak bir tutum içerisinde. Din insanlar için kötü müdür? Peki, bunun için kanıtınız nedir? Bu görüş, aksi yöndeki kanıtların gücüyle dağılan bir sigara dumanından farklıdır.

Dawkins'e göre konu basittir: "sağlığa mı değer veriyorsunuz doğruya mı?" sorusu. Din yanlış olduğuna göre –ki bu onun yazılarında kendisinden şüphe edilemez bir iddiadır- inanmak her ne fayda getirirse getirsin ahlaksız bir tutumdur. Ancak Dawkins'in Tanrı'nın varlığına inancın hatalı olduğu yönündeki argümanları makul değildir. Muhtemelen Dawkins tam da bu nedenle bu argümanlarını dinin insanlar için kötü olduğu iddiasıyla destekleme amacını gütmektedir. Dinin insanların refahını arttırdığı yönündeki kanıtların çoğalması bu bağlamda Dawkins için nahoş bir durum oluşturur. Bu kanıtlar sadece ateizmin getirdiği fonksiyonel eleştiriyi geçersiz kılmaz, aynı zamanda ateizmin doğruluğunun sorgulanmasını sağlayacak sorulara vücut verir.

Sonuç:

Bu makalede Richard Dawkins'in genelde dinler, özelde de Hıristiyanlık hakkındaki temel eleştirilerine değindim. Dawkins'in argümanlarını da, kendi cevaplarımı da tam olarak ayrıntılı olarak ele alamamam da, buradaki fikirlerin okurlara tartışma hakkında fikir vereceğini umuyorum. Bu konuda ulaştığım sonuç basit ve sanırım tartışmaya yer bırakmayacak türden. Dawkins doğa bilimlerinin ateizme yol açtığını ancak bilimsel metodun sınırlarını gayri meşru bir şekilde genişleterek iddia edebilmiştir ki bu tür bir eğilim bilimsel camiada alıcı bulmamaktadır. Dawkins'in bu iddiasını, tıp alanında Nobel Ödüllü olan Sir Peter Medawar'ın görüşüyle karşılaştıralım: "Her şey nasıl başladı? 'Neden buradayız? Yaşamın anlamı nedir' gibi ilk ve son şeylerle ilgili çocuksu sorulara cevap verememesi, bilimin sınırlarının varlığını açıkça göstermiştir."¹⁰ Bilimsel bilgelik bu sınırlardan haberdar olmakla ve bu sınırlara saygı duymakla başlar.

Doğa bilimlerinin entelektüel olarak farklı şekillere sokulabileceği, teistik, ateistik ve agnostik şekillerde yorumlanabileceği bir gerçektir. Ateizm ve teizm arasındaki büyük tartışma doğa bilimleri tarafından sonlanmaz, sonlandırılmaz. Dawkins doğanın okunmasının bir şeklini temsil eder. Ancak doğayı farklı şekillerde okumanın yolları da mevcuttur. Ben entelektüel olarak güçlü, ruhsal açıdan zenginleştirici bir yolu yıllar önce keşfettim: "Gökler Tanrı'nın görkemini açıklamaktadır" (Mezmurlar 19; 1)

¹⁰Medawar, P. *Advice to a Young Scientist*, London, Harper and Row (1979), s. 31; *The Limits of Science*, Oxford: Oxford University Press (1984), s. 66.

Faraday Makaleleri

Faraday Makaleleri, *Faraday Institute for Science and Religion* (St Edmund's College, Cambridge, CB3 0BN, UK) isimli, eğitim ve araştırmaya yönelik bir vakıf tarafından yayımlanmaktadır (www.faraday-institute.org). Makalede açıklanan fikirler yazarlara aittir ve her zaman Enstitü'nün fikirlerini temsil etmiyor olabilirler. Faraday Makaleleri bilim ve din arasındaki etkileşimle ilgili birçok konuyu ele alır. Faraday Makaleleri'nin tam listesine www.faraday-institute.org adresinden ulaşılabilir, ücretsiz kopyalar pdf formatında indirilebilir. Yayımlanma Tarihi: 2012.